

MAHMUD CELÂLEDDİN EFENDİ

(ö. 1829)

Osmanlı hattatı.

Kafkasya'nın Dağistan bölgesinde dünyaya geldi. Doğum tarihi belli olmamakla birlikte 1188'de (1774) yazılmış mükemmel bir murakkaası görüldüğünden 1163 (1750) yılı civarında doğduğu tahmin edilebilir. Babası Nakşibendî şeyhlerinden Mehmed Efendi ile beraber İstanbul'a göç eden Mahmud Celâleddin'in XVIII. yüzyılın üstatlarından Akmolla Ömer, Abdüllatif, Yamakzâde Sâlih ve Ebûbekir Râşid efendilerden yazı meşketmek istemesine rağmen dikbaşlı davranışları sebebiyle hocaları tarafından talebeliğe kabul edilmediği söylenir. Bunun üzerine Şeyh Hamdullah'ın ve Hâfız Osman'ın eserlerine bakarak kendi gayretiyle sanatını geliştirmiş ve üstat seviyesine çıkmıştır. Önceleri bazan Mahmûdü'l-Mevdûd imzasıyla yazdığı, eserlerinden anlaşılmalıdır (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 273; Güzel Yazılar, nr. 322-329). Sonradan Mahmud Celâleddin ismini tercih etmiştir. Mushaf, en'âm-ı şerif, evrâd-ı şerife, dua kitapları, kıta, murakkaa, hilye ve levha şeklinde mükemmel yazıları çok olup bunlar müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır. Eski hattatların eserlerine taklit olarak yazdığı kıta ve murakkaaları da dikkate değerdir. Ancak celi sülüs hattı sert ve durgun ifadesinden, ayrıca hareketlerinin zayıflığından dolayı Mustafa Râkım'ın hareketli

Mahmud Celâleddin Efendi'nin celi sülüs bir istifi (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. D. 136)

ve gergin görünüşlü mükemmel tavrına karşı pek tutunamamıştır. Fakat Sultan Abdülmecid'in, hüsn-i hattı Mahmud Celâleddin'in önde gelen talebesi Mehmed Tâhir Efendi'den gelen tekmeli sebebiyle devrin bir kısım hattatları bir müddet daha bu yolda devam etmişlerse de Sultan Abdülmecid'in vefatı üzerine bunların çoğu Mustafa Râkım yoluna dönmüştür. Eyüp'teki Mihrişah Vâlide Sultan Türbesi'nin 1207 (1793) tarihli mermer üzerine celi sülüs yazıları Mahmud Celâleddin'e aittir. Kendisinin Dîvân-ı Hümâyûn'da vazife aldığına dair bir kayıt yoksa da dîvânî ile yazıp imzaladığı bir kıtası, onun bu hatta da çok başarılı olduğunu göstermektedir.

Mahmud Celâleddin Efendi, hayatını Boğaz'ın İstavroz semtinde (Beylerbeyi'nin şimdiki Abdullahğa mahallesi) sürdürürken 1245 (1829) yılında vefat edince Eyüpsultan civarındaki Şeyh Murad Dergâhi hazinesine gömüldü. Mezarının yeri belli olmamakla beraber kabir taşı halen dergâhta muhafaza edilmektedir. Mahmud Celâleddin Efendi'nin zevcesi Esmâ İbret de hat sanatında isim bırakan hanımlardandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 166; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 191-192; A. Süheyl Ünver, *Hattat Mahmud Celeleddin Efendi ve İstanbul Fethini Müjdeleyen Hadis*, İstanbul 1953; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 183-188; M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, İstanbul 1982, lv. 21; a.mlf., *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı*, İstanbul 1992, s. 205; a.mlf., *Osmanlı Hat Sanatı*, Berlin 2001, s. 108-111; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 199-201; Ali Alparlan, *Ünlü Türk Hattatları*, Ankara 1992, s. 102-109.

M. UĞUR DERMAN

MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA

(1838-1899)

Osmanlı devlet adamı, tarihçi, hukukçu, hattat, şair ve bestekâr.

İstanbul'un Vefa semtinde doğdu. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın beşinci kuşak torunlarından olduğu için Çorluluzâde lakabıyla da anılır. Babası Maliye Nezâreti muhasebecisi Mehmed Aziz Efendi'dir. 1849'da rüşdiyeden, 1852'de Dârülmâarif'ten mezun olmasının ardından özel hocalardan ders gördü, Arapça ve Fransızca öğrendi. Memuriyet hayatına on beş yaşında iken maaşsız olarak Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası'nda kâtip muavinliğiyle

başladı. İki yıl sonra Meclis-i Vâlâ Mühimme Dairesi'nde başkâtip oldu. Bu arada Mehmed Emin Âlî Paşa'nın dikkatini çekerek teveccühünü kazandı. 1867'de Âlî Paşa'nın maiyetinde Girit'e gitti ve paşa ile beraber beş ay kadar orada bulundu. 1868'de kurulan Şûrâ-yı Devlet'in üyeliğine getirildi ve başkâtipliğini yaptı. 1870'te Dahiliye müsteşarlığına ve âmedcilığe tayin edildi. Âlî Paşa'nın 1871'de vefatı üzerine onun çevresine güvenmeyen Mahmud Nedim Paşa tarafından görevden alındı. 1873'te Adliye Nezâreti Muhâkemat Dairesi üyeliğine, 1875'te tekrar âmedcilığe getirildi. II. Abdülhamid'in tahta çıkışının ardından azledilirse de iki ay sonra ikinci defa Şûrâ-yı Devlet üyeliğine, 1880'de Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi ikinci reisliğine tayin edildi. Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve şüpheli ölümlüyle ilgili soruşturmalardaki faaliyeti ve verdiği raporlarla (jurnaller) ön plana çıktı ve kendisine 1881'de vezirlik rütbesi verildi. 1885'te Umûr-ı Nâfia Komisyonu üyeliğine seçildi. 1887'de fevkalâde memuriyetle Girit'e gönderildi. Burada kaldığı kırk günlük süre içinde ve dönüşte uğradığı Sisam'da genel asayişî düzene koymadaki başarısından dolayı padişah tarafından Murassa Osmânî nişanı ile taltif edildi. Aynı yıl içerisinde Muvâzene-i Umûmiyye Komisyonu reisi oldu. 26 Aralık 1887'de Maliye nâzırlığına getirildi. Sadrazam Yûsuf Kâmil Paşa'nın talebi üzerine 9 Ağustos 1888'de azledildi. Haziran 1889'da karışıklıkları önleme göreviyle yeniden Girit'e gönderildi. Burada bulunduğu sırada saldırıya uğrayarak başından kurşun yarası alınca İstanbul'a döndü ve ikinci defa Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi reisliğine tayin edildiyse de kendi isteğiyle ayrıldı. Bir ara Hudâvendigâr valiliği yaptı, arkasından 30 Ağustos 1891'de Ticaret ve Nâfia nâzırı oldu. On bir gün sonra karışıklıkların yoğunlaştığı Girit'e vali vekili olarak gitti. 1894'te İstanbul'a

Mahmud
Celâleddin
Paşa

döndü. Kasım 1895'te ikinci defa Ticaret ve Nâfia nâzırı oldu ve vefatına kadar bu görevde kaldı. 18 Ocak 1899 tarihinde İstanbul'da öldü ve Beşiktaş Yahyâ Efendi Mezarlığı'nda toprağa verildi. İki defa evlenen Mahmud Celâleddin Paşa'nın ilk eşinden daha sonra Paris büyükelçisi olan Sâlih Münir Paşa dünyaya geldi. Tanınmış bestekârlardan Şemseddin Ziyâ Bey ve Sivas eski mebuslarından Âtîf (Esenbel) ikinci eşinden oğulları, eski büyükelçilerden Melih Esenbel torunudur.

Meslek hayatında bazısı yabancı devletler tarafından olmak üzere pek çok nişanla taltif edilen Mahmud Celâleddin Paşa bulunduğu görevlerde gösterdiği başarı ile temayüz etmiştir. Keçecizâde Fuad, Mütercim Rüşdü, Mahmud Nedim ve Mîdhat paşalar gibi ünlü devlet adamları ile çalışmış, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinin siyasî olaylarına ve devlet işlerine yakından şahit olmuştur. II. Abdülhamid'e pek çok konuda ve özellikle islahatlarla ilgili lâyhalar hazırlamıştır. Devlet adamlığının yanı sıra bir hukuk ve tarih âlimi olan paşa, diğer taraftan yazdığı mazbata ve tezkireleri Bâbîlî kalemlerinde örnek kabul edilen döneminin en tanınmış münşilerindendi. Hat sanatının özellikle rik'a tarzında eserler verdiği gibi mûsîkî alanında da bazıları çok beğenilmiş otuz kadar bestesi günümüze ulaşmıştır. Hudâvendigâr valiliği sırasında (1891) Bursa'da bir dârülaceze yaptırdığı bilinmektedir.

Eserleri. 1. *Mir'ât-ı Hakikat*. Tanzimat ve I. Meşrutiyet devirleri siyasî tarihinin iç ve dış olayları hakkında temel kaynaklardan biri olarak kabul edilir. Kendi ifadesine göre eserini bizzat şahidi olduğu hadiseler kaydederek, diğer olayları da şahitlerinden ve sözüne güvenilir kişilerden bilgi edinmek suretiyle ve ilgili belgeleri inceleyerek kaleme almıştır. Bununla birlikte zaman zaman dönemin olaylarında ve çekişmelerinde kaçınılmaz olarak taraf bulunduğu kitapta bunun etkileri yer yer görülür. İstanbul'da üç cilt halinde basılan eserin (1326-1327) her cildi dört bölümden oluşmaktadır. Baş tarafta Osmanlı-Rus ilişkilerinin son 150 yılını anlatan bir özetin ardından Sultan Abdülmecid'in cülûsuyla asıl konuya girilir. Eser İsmet Miroğlu, M. Derin, M. Hacıoğlu, Ö. Akdaş tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1979-1980). Ancak bu neşir eksik olduğundan İsmet Miroğlu kitabın tamamını yine sadeleştirerek tek cilt halinde tekrar neşretmiştir

(İstanbul 1983). 2. *Ravzatü'l-kâmilîn* (İstanbul 1289). 1703 yılında II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ve yerine III. Ahmed'in cülûsu ile sonuçlanan Edirne Vak'ası'ndan bahseden Mehmed Şefik Efendi'nin *Şefiknâme* adlı eserinin şerhidir. Mahmud Celâleddin Paşa'nın yayımlanmış diğer eserleri de şunlardır: *Âsâr-ı Manzûme* (İstanbul 1311); *Münşeât-ı Mahmud Celâleddin Paşa* (İstanbul 1312); *Miftâhu'l-esrâr (Bekâ-yı Ruh; Celb-i Ervâh*, İstanbul 1326); *Ahlâk* (İstanbul 1327). Müellifin 1282-1285 (1865-1868) Girit olaylarını ele alan *Girid İhtilâli Tarihi* adlı eseriyle (kendi hattıyla yazma olarak İÜ Ktp., TY, nr. 4150) *Mecmûa-i Eş'âr* (İÜ Ktp., TY, nr. 9654) henüz yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *YEE*, 114 / 52, 09/N / 1310; 114/53, 21/ M/1297; 114/69, 02/Ra/1309; 114/76, 11/B/ 1299; 115/7, 30/Z/1297; 80/6, 27/L/1313; 128/125, 04/N/1299; 84/135, 29/Z/1305; 14/ 68, 13/Za/1306; BA, Yıldız-Perâkende, Arzuhal ve Journaller, 16/51 (25/C /1307); 16/113 (09/N / 1307); BA, Yıldız-Perâkende, Tahrîrât-ı Ecnebiyye ve Mâbeyn Mütercimliği, 4/35, 03/B/1313; 32/30, 04/S/1312; BA, Yıldız-Perâkende, Ticaret ve Nâfia Nezâreti Mâruzatı, 4/46, 15/Z/1313; BA, Yıldız-Perâkende, Serkurenâlık, 2/61, 02/Z/1306; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 206-210; a.m.f., *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 725-728; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Mahmut Celâleddin Paşa'ya Dair", *Resimli Tarih Mecmuası*, sy. 49, İstanbul 1954, s. 2840-2845; sy. 50 (1955), s. 2906-2911; Emin Nedret İşli, "İstanbul Mezartaşlarının Yaşamöyküleri Açısından Önemi", *Kitaplık*, sy. 36, İstanbul 1999, s. 217-219; TA, XXIII, 172-173.

 AZMİ ÖZCAN

□ MÜSİKİ. XIX. yüzyılda şarkılarıyla tanınmış bestekârlar arasında önemli bir yeri bulunan Mahmud Celâleddin Paşa, daha ilk mektep sıralarında iken annesinden almaya başladığı mûsîkî bilgilerini daha sonra Dellâlzâde İsmâil Efendi ile geliştirdi. Bu arada dönemin diğer mûsîkişinaslarından ders alarak kendini yetiştirdi. Şiirle de uğraşan ve manzumelerinde "Celâl" mahlasını kullanan paşa şarkılarının pek çoğunun güftesini kendisi yazmış, ayrıca güfteleri birçok mûsîkişinas tarafından bestelenmiştir. 200'ün üzerinde eser bestelemesine rağmen bunlardan ancak otuz kadarı günümüze ulaşabilmiştir (bu eserlerin listesi için bk. *BTMA*, II, 9). Eserlerinin ara nağmelerini Kemeçeci Vasilaki'ye yaptırdığı söylenen Mahmud Celâleddin Paşa, Hacı Ârif Bey ve Şevki Bey'in etkilerinin sezildiği lirik ve akıcı bir üslûpla bestelediği eserlerinde

prozodinin güzel örneklerini ortaya koymuştur.

Eserleri içinde, "Nâr-ı firkat şûle-pâş oldukça sinem dağlıyor" mısraıyla başlayan bayatı, "Sevdiğim cemâlin çünkü göremem" mısraıyla başlayan hüseyinî, "Dil-i biçâre seninçün yanyor" mısraıyla başlayan ısfahan, "Sen beni bir bûseye ettin fedâ" mısraıyla başlayan kürdîli-hicazkâr, "Fitneler gizlemiş mahmûr gözüne" mısraıyla başlayan rast şarkıları günümüzde de zevkle çalınıp okunan eserler arasındadır.

Parlak sesinin yanı sıra tavır sahibi bir hânende olan Mahmud Celâleddin Paşa'nın özelliklerinden biri de dönemin önemli mûsîkişinaslarını teşvik ve himaye ederek onlara yeni imkânlar sunmuş olmasıdır. Yazın Büyükkada ve Çubuklu'daki evi, kışın önceleri Aksaray'da, son zamanlarında Nişantaşı'ndaki konağı, İstanbul'un seçkin mûsîkişinaslarının haftanın belirli günlerinde toplanması ile mûsîkî icra ve sohbetlerinin yapıldığı birer sanat mahfili haline gelmiştir. Tanbûrî Cemil Bey, Kemeçeci Vasilaki ve Lemi Atlı gibi pek çok ünlü sanatkârın yetişmesinde Mahmud Celâleddin Paşa'nın büyük rolü olmuştur. Çocuklarından Şemseddin Ziyâ Bey de Türk mûsîkisinin şarkı bestekârlarındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mesud Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 56, 74, 85, 107-109; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 218-219; Vural Sözer, *Mûzik ve Mûzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 259; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Müsîkisi*, İstanbul 1970, s. 15-16; Sadün Aksüt, *Türk Müsîkisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 220-222; Özalp, *Türk Müsîkisi Tarihi*, I, 616-618; Öztuna, *BTMA*, II, 7-9; Mehmet Güntekin, "Mahmut Celâleddin Paşa", *DBİst.A*, V, 267.

 NURİ ÖZCAN

MAHMUD EFENDİ, Açıkbaş

(bk. AÇIKBAŞ MAHMUD EFENDİ).

MAHMUD EFENDİ,
İmâm-ı Şehriyârî
(ö. 1130/1718)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. Tophane sakinlerinden Ahmed Ağa'nın oğludur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra sesinin güzelliği sayesinde bir süre Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin, ar-